

''Dat hy vreest dat zyne paarden voor de stank van een Looyery bang en schrikachtig zullen worden...''

Van een boerenfamilie uit Augustinusga in de 19de eeuw

Door Dirk Reinder Wildeboer te Buitenpost
Secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen
Tel. 0511-541920, E-mail: d.r.wildeboer@hetnet.nl

Momenteel woont hier de familie J.J. Steenbergen aan de Gealeloane 15 te Augustinusga. Met onderbreking van een periode rond 1832, hebben op deze plek zeker vier generaties Couperus een boerenbedrijf gerund. Reeds in het Specieboek van 1786 vinden we een G. Couperus op deze locatie. Het huidige gebouw is niet meer origineel, maar er zijn wel resten van de oude boerderij gevonden. (Foto: D.R. Wildeboer)

In dit artikel wordt iets verteld over de levensloop van Gaele (ook Gele) Johannes Couperus (1804-1892), die trouwde met Aafke Goitzens Luimstra (1808-1902). Dit echtpaar woonde vele jaren met hun kinderen te Augustinusga aan een reed langs de dorpsvaart, die nu op een straatnaambordje de naam draagt van Gealeloane.

Deze naam heeft echter niets te maken met de voornaam Gaele, maar is een herinnering aan een land- of veldnaam "Gealeloane", die voorkomt in een florenkohier (belastingregister) uit de 18de eeuw bij het dorp Augustinusga.

Gaele Couperus was een zoon van Johannes Gerhardus Couperus en Jeltje Gaeles (ook Geles) van der Veer. Vader Johannes stierf in 1816 op 49-jarige leeftijd en moeder Jeltje hertrouwde een jaar later, in 1817, met Jouke Geerts van der Veer, ook een boer uit Augustinusga. Gaele Couperus trouwde in 1830 met Aafke Luimstra. Volgens een notariële akte werd het huwelijk "zonder huwelijkse voorwaarden" gesloten. De bruid haar ouders waren Goitzen Simens Luimstra en Tjitske Jilles Tjoelker. Gaele Couperus en Aafke Luimstra kregen samen twaalf kinderen. Moeder Aafke kreeg nog in haar 48e levensjaar de jongste telg. Het verdriet ging echter niet aan de deur van het gezin Couperus voorbij, want vier kinderen stierven al beneden de leeftijd van zes jaar. Dochter Tjitske, de echtgenote van Jan Atsma, kwam reeds te overlijden in de ouderdom van 28 jaar. Op het kerkhof bij de N.H. kerk te Augustinusga is nog een grafsteen van haar aanwezig met het volgende opschrift:

"Hier rust het stoffelijk overschot van Tjitske Gaeles Couperus. Echtgenoot van Jan Rijpkens Atsma,

overleden den 4 Mei 1861 in den ouderdom van 28 jaren, 1 maand en 21 dagen. Zwaar valt haren Echtgenoot en haren Familie dit verlies, doch zij hopen den Heere te zwijgen. Heerlijk is hare nagedachtenis: de herinnering aan hetgeen zij eenmaal sprak en eenmaal mogt ondervinden zal jarenlang weldadig werken op hen. die zij heeft achtergelaten".

Hierna volgen een aantal gegevens van de kinderen, geboren uit het huwelijk van Gaele Couperus en Aafke Luimstra:

Kinderen met jaar van geboorte, overlijden en eventuele huwelijkspartners

Jeltje, 1830-1896 (was bij overlijden ongehuwd)

Goitzen, 1831-1837

Tjitske, 1833-1861 (trouwde met Jan Atsma)

Joukjen, 1834-1836

Joukjen, 1836-1837

Goitzen, 1838-1916 (trouwde met Siebrigje Kloosterman)

Joukjen, 1840-1917 (trouwde met Wytze Binderts Kloosterman)

Johannes, 1842-1896 (trouwde met Margaretha Hulshoff)

Gerhardus, 1846-1923 (trouwde met Bieuwkjen Buma)

Petrus Albert, 1848-1934 (was bij overlijden ongehuwd)

Ymkje, 1852-1853

Simen, 1856-1942 (trouwde met Trijntje Witteveen en later met haar zuster Tietje.

Een leerlooierij naast de deur

In de maand maart van het jaar 1843 kwam bij het dagelijks bestuur van Achtkarspelen een request binnen van Pieter Harms van der Leest, leerlooier te Drachten, "houdende verzoek om eenen Leerlooyery mogen oprigten en uitoefenen in het onlangs door hem gekochte huis en erf te Augustinusga, hebbende ten Oosten en Noorden Gele Johannes Couperus, ten Zuiden Goffe Jans van

der Veen en ten Westen de vaart". Op zaterdag 18 maart 1843 werden de bewoners "der huizen naast aan gemelde opteregten Leerlooyery" door Grietman en Assessoren gehoord en hiervan werd een proces-verbaal opgemaakt. Eerdergenoemde Couperus was op de hoorzitting aanwezig en dan lezen we: "dat hy verklaart, zich tegen de oprigting van gemelde Leerlooyery te verzetten, tot redenen van bezwaar opgevende, dat hy van oordeel is, dat het water in de Augustinusgaster dorpsvaart ten westen van hunne erven langs, door die Looyery zal bedorven en onbruikbaar worde. Dat de stank welke eene Looyery veroorzaakt hem en verdere bewoners van zyn huis hinderlyk zal zyn. Overzulks dat hy vrees dat zyne paarden, welke dagelyks een smalle reed, loopende van zyne woning naar de buurt te Augustinusga voorby het terrein van de Looyery moeten passeren voor deze stank bang en schrikachtig worden, waardoor voor hem in het byzonder schadelijke ongelukken zouden kunnen ontstaan". De buurman van het huis aan de andere kant, te weten Rinze Lubberts van Houten, kuipersknecht van beroep, verklaarde zich niet te verzetten, zolang het water in de vaart door het leerlooien niet zou bedorven en hij geen last van de stank kreeg. Nog op dezelfde dag nam het gemeentebestuur een beslissing op het verzoek. Kennelijk draaiden de ambtelijke molens toen wat sneller.

Aan Pieter Harms van der Leest werd de gevraagde vergunning verleend. Men achtte in dit geval geen gevaar, schade of hinder aanwezig voor de omwonenden. Uit de archieven blijkt dat de leerlooier twee jaar later het huis aan de vaart in Augustinusga al weer heeft verkocht en dat hij dan in Kootstertille gaat wonen. De eventuele stank van de koeienhuiden in het water voor de leerbereiding kan in ieder geval niet lang hebben geduurd.

Boedelscheiding

Gale Couperus had twee broers, t.w. Gerhardus (1801-1886), die trouwde met Geertje Hylkes Tjoelker en Petrus Albert (1806/07-1881), zijn echtgenote was Jetske Meinderts de Vries. Zoals eerder werd verteld was hun moeder, na het overlijden van vader Johannes, hertrouwd met Jouke Geerts van der Veer. Moeder Jeltje stierf op 22 juni 1845 en al op 3 juli d.a.v. verschenen de drie gebroeders Couperus voor notaris Beekhuis te Buitenpost om de hun in eigendom onverdeelde boedel "te scheiden en te verdelen". En daar viel heel wat te verdelen. Voor het merendeel bestonden de nagelaten eigendommen uit een groot aantal landerijen. Nu was ook hier de moei-

lijkheid dat elke erfgenaam een gelijk deel zou krijgen. Maar dat hadden de broers onderling al geregeld, voordat ze bij de notaris kwamen. Want in de akte staat te lezen:

"Dat de comparanten die vastigheden tot dat einde in drie gelyke delen hebben gebragt en elkander by onderlinge schikking, daarvan een bepaald aandeel hebben toegewezen, waarvan zy by dezen verlangden te doen blyken".

Aan Gale Couperus werd o.a. het volgende toebedeeld:

de boerderij aan de Gealeloane (met het recht van "vry waterhalen uit de put van het ten oosten aanbelendende huis");

een bunder vyftig roeden Bosch by de Roodeschuur;

negen percelen weiland en/of bouwland onder Lutjepost, Surhuizum en Augustinusga.

Verschillende van deze landerijen droegen volgens de akte nog namen afkomstig uit oude belastingregisters, de z.g. florenkohieren. We komen dan ook de volgende namen tegen:

De Grootte Kamp, het Hiemke, de Elfmad, de Drie Vandels en de Hiskemoekamp.

Rijk aangetrouwd

Ook de familie van Aafke Goitzens Luimstra was vermogend. Dit kunnen we onder andere zien uit de erfenissen die in 1848 en 1849 binnenkwamen. De "moei" van Aafke "Mejuffrouw Ymkje Simons Luimstra, overleden te Augustinusga den dertigsten Mei achttienhonderd zevenenveertig, in leven huisvrouw van den Heer Gale Dirks Zijlstra, oud vrederegter wonende te Augustinusga", liet aan geld en andere eigendommen na een bedrag van in totaal f64.395,-. Het echtpaar was kinderloos gebleven en er waren alleen maar "wettelijke" erfgenamen. De "huisvrouw" van Gale Couperus kwam drie achttiende gedeelte toe en dit leverde volgens de akte een bedrag op van f10.732,60. Het merendeel van de achttien erfgenamen (neven en nichten) droegen de namen Luimstra en Zuidema. Een nalatenschap van een ander lid uit de familie Luimstra was ook niet te ver-smaden, want dit was een bedrag van ruim f11.000,-. Uit een lijst van betal-ers voor de plaatselijke belasting, de z.g. hoofdelijke omslag, blijkt dat in 1885 Gale Couperus jaarlijks een zuiver belastbaar inkomen had van

f11.660,-. Hij was hiermee verreweg de hoogste van het dorp Augustinusga. De boer Jan A. Kloosterman en notaris J.H. Sickler volgden op grote afstand met inkomens van resp. f5.820,- en f5.270,-.

Inventaris

Na de dood van Gale Couperus werd door notaris Landmeter "ten sterfhuize" een inventaris opge-

maakt van de bezittingen, vorderingen en schulden. Schulden waren er bijna niet. Genoemde inventaris bevat een heel lange opsomming. Het is in dit verband onmogelijk om dit allemaal te vermelden, vandaar een globaal gedeelte:

een groot aantal percelen "weid-, bouw-, hooi-, en petland", onder Augustinusga, Surhuizum en Buitenpost;

drie boerenhuizen met schuur c.a. te Augustinusga en Surhuizum; 41 vorderingen in verband met uitgeleende gelden (totaal ruim f47.000,-) aan particulieren tegen een bepaalde rente.

Om de waarde van de roerende goederen te schatten was door de kantonrechter te Bergum een taxateur benoemd. Dit was Douwe Eelzes Fokkinga, koopman te Augustinusga. Het betrof de levende have, producten, boerengereedschappen, het meubilair en de goud- en zilverwerken. Tot dit laatste behoorden o.a. twee gouden oorijzers, goudstukken (rijders), zilveren vorken en lepels, zilveren horloges en geboortelepels.

Bedelaars aan de deur

Door de bittere armoede in die tijd waren vaak mensen gedwongen om te gaan bedelen. Vooral sommige bewoners van de heidedorpen in Achtkarspelen hielden zich hiermee bezig. Men had vaak vaste dagen in de week waarop bepaalde dorpen werden bezocht. Maar bedelarij was verboden en er stond een straf op van 14 dagen tot 6 maanden gevangenisstraf. De rechter kon gelasten dat bedelaars en landlopers na afloop van de straf naar een bedelaarshuis of werkhuis werden overgebracht. Zo gebeurde het dat op 23 december 1881 door Jan Wittes Vaatstra, de veldwachter van Augustinusga, werd gezien dat twee vrouwen van de Surhuisterveensterheide aan de deur stonden bij de boerderij van Gaele Couperus en om een aalmoes vroegen. Het waren Antje Tuinstra, de vrouw van Mindert Taekes van der Meer, oud 56 jaren en Gepke de Vries, weduwe van Gosling Scholte, die 58 jaar was.

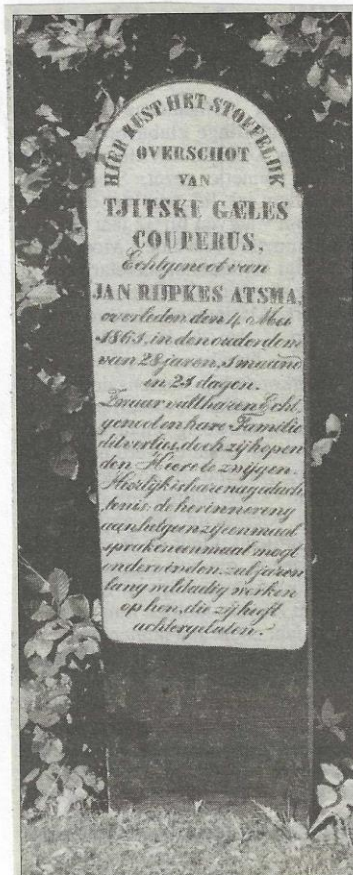
Ze werden dus op heterdaad betrapt en kregen een proces-verbaal. De dames moesten voor de rechter in Leeuwarden verschijnen op 21 januari 1882, maar kwamen niet opdagen. Een week later kwam de uitspraak en er volgde een veroordeling bij verstek tot 14 dagen gevangenisstraf en de betaling van de kosten, die voor beiden f4,75 bedroegen.

Ten slotte

Aafke Couperus-Luimstra stierf op 13 juni 1902 en had toen de 83-jarige leeftijd bereikt. Gaele Atsma,

41 jaar, kleinzoon van de overledene en Harm Dijkstra, 39 jaar, beiden landbouwers te Augustinusga, deden de aangifte van haar overlijden bij de burgerlijke stand in Buitenpost. Een jaar later bleek uit een opgemaakte memorie van successie voor de belastingen, dat het saldo van de nalatenschap werd bepaald op een bedrag van f73.940,85.

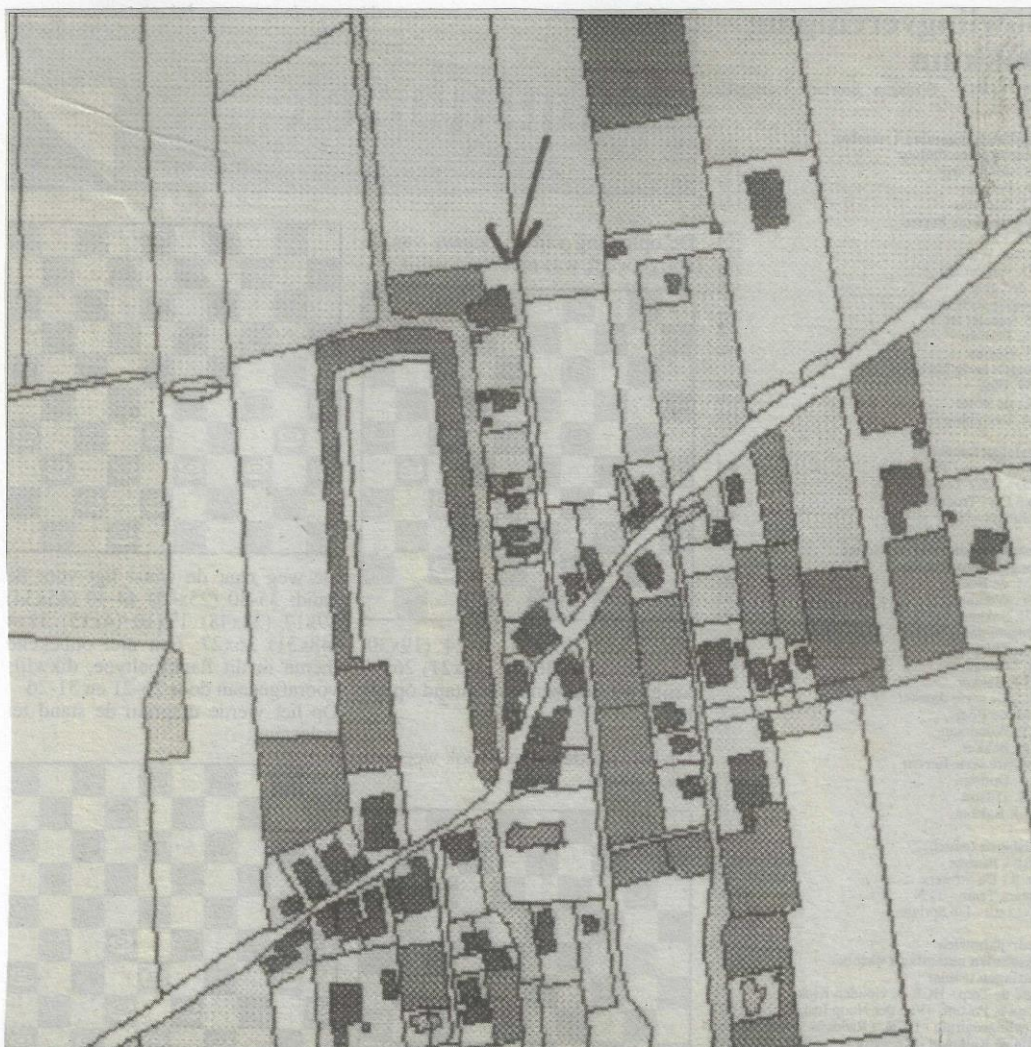
Bronnen:
Tresoar te Leeuwarden en gemeentearchief te Buitenpost.

Grafsteen met vroom opschrift van Tjitske Gaeles Couperus (e.v. Jan Rijkkes Atsma) op het kerkhof bij de N.H. kerk te Augustinusga. (Foto: D.R. Wildeboer)

De Geawei te Augustinusga rond 1905 met een aantal bewoners. De postbode (met pet en halsketting) stond ongeveer in het midden. Rechts: de timmerwinkel (gebouw staat er nog).

Gedeelte kadastrale kaart (1832) van Augustinusga. Met pijl is aangegeven waar de boerderij van Gaele Couperus aan het einde van de Gealeloane stond.